

ОСИП НАЗАРУК

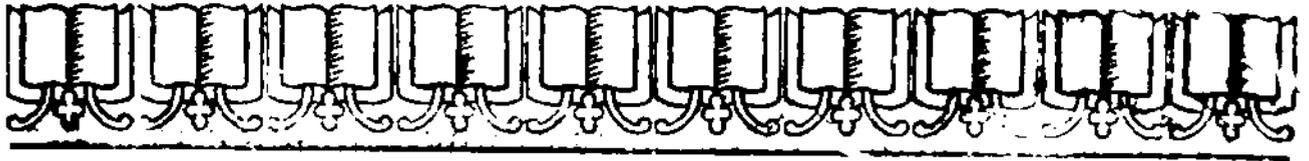
Тома Томашевський

РОБІТНИК-ПІОНІР УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ
В АМЕРИЦІ

ШІКАГО (ІЛІНОІС) 1924

Всі права застережені.

**Печатано 1.000 примірників у Січовій Друкарні.
Накладом Січової Організації Українців у Злучених Держинах
Америки.**



Нічо так не вчить, як життєписі. Бо життєпись діяльної людини се не проповідь, не теорія, не видумка, тільки — правда, яка жила, живе й буде жити. На життєписах діяльних людей найлучше виховується молодь всіх народів.

Тут описуємо життє одного з найцікавіших працьовників над організацією і освітою українського народа в Новім Світі.

Се Тома (Тимотей) Томашевський. Він вийшов з народа і ціле своє життє присвятив тому народови.

Томашевський се оден з найцікавіших українських робітників, яких мені довелося зустріти в моїй довголітній блуканині по світі. Майже все без гроша, бо дає його постійно на українські видання. Майже все в волютім гуморі. Його велика голова досконало розуміє всю пустинність і майже безнадійну твердість нашого публичного життє. Але се ні трохи не здержує його від публичної праці на ниві нашого життє. Він ідеаліст найчистішої проби.

Його життя се вічна блуканина по різних місцевостях Канади й Америки. Се зеркало життя більшости нашого робітництва в Новім Світі. Він мігби був доробитися маєтку, якби не його вдача. Але він ніколи поважно не нарікає. А навіть як часом скаже: "Ет, на все махну рукою"! — то він сам ні ніхто з його знайомих не вірить у те, що Томашевський дійсно покине народну працю. Се правдивий "вічний революціонер", дух, що наше народне тіло пре до бою, до змагання за щось. Робить се з гумором. Може колись — умре в студеній кімнаті. Але певно й умиратиме з гумором — погідним, сонішним гумором чистої душі.

Життєпись його цікава безмежною блуканиною, переважно забутими іменами людей, з якими він працював, забутими часописями, які він сам закладав і працею своєю держав — від берегів Спокійного Океану аж у глибину безмежних прерій. Імя Томи Томашевського мусить згадати будучий історик культурної праці українського племені в Новім Світі.

Нехай він як найдовше живе. Але я певний, що умираючи — він навіть на свій похорон не оставить нічого, бо все, що заробить у чужих, дає і даватиме на українську пресу. Канадійські Українці будуть обов'язані зробити йому честь, яку роблять культурні народи своїм працівникам і на скромнім пам'ятнику над його могилою написати слова, які він має право сказати до українського племені за морем:

”Не забудеш мене поки віку твого, поки мова твоя голосна як срібло чисте лине“.

Бо таких як він може забути — тільки померше племя.

* * *

Томашевський уродився дня 15. мая 1884 р. в Стецевій (повіт Снятин у Галичині). Батько його Іван був хліборобом і мав 8 моргів поля. Мати Єлена з Буждиганів по своїй матері походила з Буковини.

Молодий Тома ходив до школи в родиннім селі 2 роки під учителем Глушкевичем,. Заки на 10-ім року пішов до школи, вмів уже з дому читати. Таки в селі підготовив його учитель по німецьки й опісля прийняли його в Снятині відразу до 4 кляси. Потому вчився приватно в Чернівцях під уч. Климом. Мав уже йти до гімназії в Коломиї, але знакомі М. Чайківський і В. Сігналевич відрадили. І Тома пішов заробляти писаркою в суді, де працював 1½ року, — та в старостві. В суді заступав тоді адвокатські справи український письменник Лесь Мартович і пізніший посол Лев Бачинський. Вплив їх на молодого Томашевського був великий. Вони давали йому до читання радикальні газети і брошури та твори Франка.

Мартович вбився йому глибоко в пам'ять своїми гумористичними оповіданнями. В Снятині вчив його по німецьки старий Федорчук, батько Ярослава що помер у Франції).

Батько Томашевського виїхав до Канади 1898 р.,

а в 2 роки потому виїхав за ним і Тома та в осени 1900 р. приїхав до Едмонтону (зелізниця тоді доходила тільки до Страткони за рікою).

Тома приїхав в матірю, 2 сестрами і 1 братом. В "Еміграційнім Будинку" мешкали 2 місяці аж до глухої осени. Тоді майже що дня приїздили купами галицькі і буковинські емігранти.

Молодий Тома пішов до чужого фармера на роботу, бо батько ще не мав хати й не фармував. По 3 днів забрався, бо був за слабкий до роботи. Не знаючи околиці, 2 дні йшов голодний до Едмонтону. Знав тільки одно слово — "Едмонтон" — і так його чужі люди справляли.

Тут пішов до французької сепаратної школи, де такеж вибув тільки 3 дні. Се була вся його наука тут у чужій школі. Зараз виїхав з родиною на фарму коло теперішнього Чіпмену (тоді ще не було сего місточка) і ходив з батьком 4 милі до ліса — рубати дерево на хату. В лісі й ночували, в зимі, серед тяжких канадійських морозів, спучи між двома огнями. Але яке то було спанне! Більше треба було вогню пильнувати.

Серед зимы поставили якось хату, але без даху. В ній як у лісі зимувала вся родина при вічнім огні.

Весною батько пішов до Бритійської Колюмбії на роботу, а Тома остав при мамі й копав огород та кося (руками), зробив троха сіна. В осени пішов пішки до Едмонтону. Тут став робити у французьким шпиталі за 8 долярів і харч місячно. У шпитальній

стайни відкрив багато українських молитвенників, присланих з краю, що потому описав в амер. "Свободі".

Тоді в Едмонтоні старанням Петра Зварича основано укр. читальню імни Шевченка і Тома став її членом, правильно платив вкладки — зі своїх 8 доларів. До читальні приходили з Америки "Свобода" і москофізьський "Світ", а з краю нічо. Вечерами читали книжочки. Викладів не було, але були дискусії над вірою. Тоді наших родин в Едмонтоні було дуже мало, може 5 або 6, але багато дівчат наших служило по чужих.

В зимі на 1902 р. поїхав Тома до майни в Лет-Бриджу, де робив 4 місяці. Заробляв около 1½ дол. денно і менше. Ставало якраз на життя, бо обтягали на знарядде і стрільничий порох. В літі майни майже не робили й він поїхав на залізну дорогу в Ст. Меріс, де брав денно 1 дол. 35 ц. На чисто лишалося в місяць 20 дол. Давав се до дому.

Бажаючи зміни та щоб оглянути світ, поїхав до Бритійської Колумбії до Кренбруку. Крадьки їхав — у "Бавонарі". Роботи там не знайшов і вернув до Альберти. Знов у "Бавескарі" доїхав до Келтарі. Але й тут роботи не було і він поїхав до Медицен Гед, де працював 3 місяці. Виладовуючи швелі з вагона, зламав руку. В шпиталі хотіли її відрубати, але не дав і вигоївся до 6 місяців. Одначе вже передтим мусів робити. Тільки виїшов зі шпиталю, захопила його

кварантанна ізза чорної віспи. Пробував утікати з іншими, але зловили й засудили кожного на 6 місяців або 30 долярів кари. Заплатив і поїхав до лісової роботи за \$1.75. Рука боліла ще, але не було ради. Відпочав кілька днів і знов до ліса — вже в Онтеріо. Дорогу заплатила компанія. Там робив аж поки не замкнули роботи. Відтам пішки йшов весною 1903 — аж близько Вінніпегу. Тут працював на сіонарським двірці, потому на секції. І знов вернув до Вінніпегу.

В тім часі почався так званий серафимський рух. Була се релігійна православна секта під проводом Росіянина Серафима. Між Українцями провадили її Стефаник і Геник. Тому вона зацікавила. Геник радив і йому, стати серафимським попом, але він не хотів. Наші люде горнулися до того руху, аж поки деякі серафимські попи не почали неприлично накидатися на їх попередню віру.

Тої осені приїхав до Канади радикал зі Снятинщини Дм. Солянич. Обидва робили на секції. Солянич привіз велику бібліотеку з краю, вартости до 400 дол. і Тома багато йому завдячує в своїй освіті. (Тепер Солянич фармує, десь в Америці, мабуть в Айдаго стейті). Тої осені скликали вони зі старим Косовичем віче в Вінніпегу. Косович був товаришем М. Павлика й їхав до нього аж відси в гостину до Львова. Помагали їм інші радикали, як Підлісецький, Дрогомирецький, Матвійчук, Танцовний. Від сего віча почали й вони підозріло дивитися на сера-

фимський рух, бо його проводирі не хотіли взяти участі в будові Українського Нар. Дому, хоч їх запросили. Солянич писав ще у справі того руху до Трильовського, який також порадив, не мішатися до нього. На вічу вибрано комітет будови Укр. Нар. Дому. Головою став Дм. Прокопюк. Він опісля вернув до краю і все заснітилося. (Сей Укр. Дім, що тепер є у Вінніпегу, куплено аж 1916 р.). Тома з Соляничем пішли до майни в Летбріджу, де в 1903-4 зорганізували товариство "Поступ". Членів було коло 30. Краєві газети спровадили майже всі — зі Львова, Черновець і Коломиї. На бібліотеку зібрали коло 200 дол. і за 100 дол. купили українських книжок, а за 100 польських, бо соціалістичних книжок в українській мові було ще тоді дуже мало, а вони цікавилися соціалізмом.

В тім часі Мирослав Стечишин був у Сан Франціско. Тома написав звіт до "Свободи", а Стечишин побачивши адрес Товариства, написав до него. Солянич носився з думкою, заложити в Канаді щось в роді "Літературно Наукового Вістника". Але Стечишин написав, аби не пориватися на таке, бо сил нема.

Дня 1. мая 1904 уряджено масове віче в справі зорганізування майнерської юнії. Українські робітники мали там більшість і тому вони почали сю роботу. Головою організаційного комітету став Немирський (б. москофіл, потому гарний Українець), секретарем

Томашевський. Немирський у майні, під землею вернув духом до свого народу.

Але таки наші люде донесли компанії про сей рух і коло 40 світлицих втратило роботу, між ними Солянич, Немирський і Томашевський. Три місяці сиділи без роботи.

В тім часі приїхав покійний М. Бачинський, організувати в Летбріджу серафимську церков. Але згадані висше Українці посварилися з ним при свяченню пасок, бо не хотіли разом з ним ставати до фотографії. В Летбріджу більшість мали тоді Українці з Буковини й М. Бачинський прислав Буковинця Вільчинського, серафимського попа. Компанія дала йому два акри землі під будову церкви. Від тоді почали його підозрівати, що він ділає в порозумінню з компанією проти "Поступу" й почали ворогувати проти нього. Підпору мали "Поступовці" в Якові Макогоні, котрий приїхав з Жовківщини. Потому Тома з Макогоном і Соляничем опустили Летбрідж і поїхали в Бритійську Колюмбію. Роботи не знайшли і вернули в Алберту, до Келґари (їздили все "бавскарами"). Тут працювали при конанню "дічів" (ровів). Солянич поїхав до жівки, а Тома з Макогоном в Едмонтон, де мали видавати газету. Переписка з М. Стечишином йшла. Він згодився бути співробітником.

Але вибори розбили їх плани. Бо Макогон взявся підпирати консерватистів, а на газету мали дати гроші

Українці, що були за лібералами. Макогон відіхав у Манітобу, де став учителем у державнім семинарі в Вінніпеґу. А Тома поїхав на фари й далше переписувався з М. Стечишином в справі газети. Та не було за що пустити її в рух.

В р. 1907 поїхав Тома до майнів у Френку, де з Айришем (Ірляндцем) Легенемом зорганізували відділ "Соціалістичної Партії Канади". Більшість у нім мали Українці. Тома старався зорганізувати більше таких відділів, аби було кому підперти газету. У Вінніпеґу був уже такий відділ зорганізований, здається, Наддніпрянцями Сліпченком і Кратом. Там вони й почали видавати тижневник "Червоний Прапор".

В р. 1908 став Тома в Едмонтоні організатором "Соц. Партії Канади", але неплатним. Отож далше їздив "бакс-карами". Весною зорганізував у Госмері Укр. Тов. ім. М. Січинського. Воно не було соціалістичне, бо там не було більшости соціалістів, а Тома не напивав, аби штучно зміняти погляди. Часть членів платила партійний податок.

В р. 1909 Томашевський, М. Стечишин і Ю. Сиротюк оснували укр. газету "Робочий Народ", що виходила у Вінніпеґу від 1909 аж до 1918 (коли заборонила її воєнна цензура).

Се був орган с. д., на початку Федерації Укр. С. Д., яка була автономною частью Соціалістичної партії Канади. В найлучших часах мав сей орган

коло 4.000 передплатників. Редактором був І. М. Стечишин; потому Навізівський, Крат, Гуцайло (пізніший автор "Фікції Нації"), Стефаніцький, Ів. Гнида.

В році 1910 відбувся Укр. Соц. Конгрес в Едмонтоні, на яким прийшло до розколу між заходом і сходом. На заході появилася соц. газета "Нова Громада", що виходила два роки. Перший її редактор був Солодуха (псевдонім: Крамар), здібний чоловік з розмахом, але в малих ділах не практичний. Коли він не міг уже довше вижити на маслянці, редактором став я" (слова Томашевського). Тут зачалася і друкарська практика Томашевського. По нім редакторами були Семенюк і Кириак.

Ще передтим оженився Томашевський у Велкувері (з Українкою) й покинувши редакцію, знов туди вернув та занявся продажею домів. Доробився на тім 8.000 дол. Але все стратив і в 1914 р. поїхав знов до Алберти, де в Вегревілю працював у "Народній Торговлі" 9 місяців, а потому в англійській крамниці. В 1916 почав редагувати в Мондері фармерську газету "Поступ" і редагував її 1½ року. Тут спромігся Т. на купно власної невеличкої друкарні. Удалося навіть зорганізувати 7 відділів "Союза Укр. Канад. Фармерів". Але газети вони піддержати не могли й Томашевський знов пішов до англ. крамниці в Чіпмені, де брав 75 дол. місячно й малий % від проданих блаватних товарів.

В 1917 р. відновив Крамар "Новини", що виходили передтим від 1912 до 1915 — навіть 3 рази в тиждень і дійшли до 7.000 передплатників. Основано видавничу спілку й Т. дав сюди свою друкарню з Мондер. Але не міг погодитися з Крамарем і 1918 поїхав до Вінніпеґу, де як друкар працював при "Канадійським Русині". Та по 9 місяцях утратив роботу, бо в Канаді ізза війни замкнено українську пресу. З редакції "Канд. Русина" (тепер "Канад. Українець", орган католиків) вийшла ініціатива до заложення Горожанського Комітету. Він існував около 3 роки і вислав Меґаса в Європу в українській справі. Томашевський був у заряді.

В жовтні 1918 поїхав до Америки (Ю. С.), де робив у Сіятлі при будові кораблів, опісля в англ. друкарні в Шелтоні коло Олімпії.

Цілий 1919 рік працював в англ. друкарнях і брав 27 до 35 дол. тижнево, бо ще був не перейшов іспиту й не був в юнії. Канада тягнула його: в 1920 році вернув до Венкувера, де працював в англ. друкарні знов цілий рік: від 5. П. 1920 до 5. П. 1921. За гроші зароблені у Англіїців взявся знов видавати увр. часопись "Правду й Волю", тижневник. Тягнув його від квітня до жовтня і діждався аж 150 передплатників, бо большевики виступали проти часописі: вона була соціалістична, але в українським дусі редагована.

Дальшу свою долю представив мені Томашевський так:

"В році 1921 Присташ хотів видавати фармерську часопись і звабив мене знов до Едмонтону. Тут вистав я його, як спав у пивниці Інститута ім. Грушевського. Його "Фарм. Слова" вийшло 6 чисел (1 ч. в 2000 прим., дальші по 1000). Протягом місяця було 300 передплатників. Часопись могла виходити, але я не міг погодитися з Присташем, бо Глова (пресвітеріянський проповідник) держав його під своїм впливом".

(Присташ се оден з цікавіщих канадійських Українців, жонатий з дочкою голяндського священика, знає багато країв і мов, має письменничий талант, але злидні не дали йому розвинути його; про нього сподіваюся колись написати окрему студію. О. Н.)

"В році 1921 — оповідав Т—й — видав я ще тут два числа "Правди й Волі". Але далі не міг, бо треба було "Гаранника". І я зачав видавати сей гумористичний орган та видав досі 6 чисел — і далі думаю видавати. Почав я його ізза поведочених відносин в Укр. Інституті ім. Грушевського. Присутність у нім Глови надавала йому севтанську марку: на зверх могло робити вражінне, що се присвітеріянський Інститут. В тім році підніс я думку, сцентралізувати всі українські товариства в Алберті. Глова сказав, що то його думка. Зі зїзду нічо не вийшло. При помочи "Гаранника" викурив я Глову з Інсти-

тута. Тепер голова його — Пронюк (наш кравець в Едмонтоні, людина дуже дбала й розважна — О. Н.). Інститут має около 300 членів. "Гарашник" коштував мене крім праці коло 400 дол."

Видаючи його працював Т—Й в англ. дневнику "Бюлетин" як складач; брав 48 дол. тижнево, бо був уже в юнії.

В тім самім році купив знов українську друкарню й задовжився на неї.

Писати почав в 1903 р. — дописі з Манітоби до амер. "Свободи". Потому писав з Летбріджу в Алберті, де є вуглеві копальні. Крім дописей переробив кілька пісень ("Там де Черногора сумно", "Там на горі крута вежа" — кацапам в альбом печатане в "Свободі"). Його псевдоніми: "Місяць", "Сонце", "Орленко". Довгий час носився з думкою, взагалі змінити своє назвисько, бо видавалося йому за польським. Але потому махнув на се рукою.

Писав і оповідання, як: "Два нерозлучні товариші" (печатане в "Кан. Фармері", мабуть 1907 р.). В амер. "Свободі" писав також на релігійні теми. В "К. Ф." писав статі про фонетиву і вів полеміку з теперішнім ред. "К. Фармера" п. Гикавим, який тоді писав а амер. "Правді". В році 1907 виступав проти "Руського Регіменту" (полку) Говди в Канаді. Говда думав, що уряд підпре сю справу.

— "Якможете, скажіть мені, які Ваші заміри на будуче?" запитав я Томашевського на працянне.

— "Ношуся з думкою, їхати до Європи, як буде українська держава". —

Треба признати, що нашій державі придалисяб дуже такі завзяті працювники, що "сто раз впавши, сто раз встають до праці" — і ніколи нічим не знеохочуються.

Нехай жмут отсих скромних стрічок буде Томі Томашевському милим спомином його тяжкої ідейної праці для свого народу в далекій землі.

